

Jarosław Różański OMI¹

Uniwersytet Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wydział Teologiczny

ORCID: 0000-0002-1678-2487

Recenzja

Ząbek Maciej (red. nauk.), 2022, *Wymiary antropologicznego poznawania Afryki. Szkice z badań ostatnich*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 304 s. ... ISBN/ISSN 978-83-235-5618-3, EAN 9788323556183

Zbiór tekstów w książce pt. *Wymiary antropologicznego poznawania Afryki. Szkice z badań ostatnich* cechuje znaczne zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Pomimo tych odmienności redaktor Maciej Ząbek postanowił je opublikować, wychodząc z założenia, że chociaż autorów różnią zainteresowania i podejście metodologiczne, to jednak łączy ich „przede wszystkim doświadczenie prowadzonych prac etnograficznych w terenie. Uprawianie prawdziwej etnografii zawsze polegało na życiu i rozmowie z ludźmi, byciu tam”. Teren zaś, geografia i doświadczenie defamiliaryzacji miały znaczenie fundamentalne, gdyż wymuszały wcześniej czy później „interdyscyplinarny charakter badań, holistyczny ich charakter i w pewnej mierze – metodologiczny kosmopolityzm, łącząc to, co w nauce jest najważniejsze: empirię z wyobraźnią” (Ząbek,

---

¹ Jarosław Różański OMI, ur. w 1961 r. w Biłgoraju, misjolog-afrykanista. Od października 1999 r. pracuje na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 2004-2013 był kierownikiem Katedry Historii Misji oraz kierownikiem Sekcji Misjologii. Od 1 marca 2013 r. jest kierownikiem Katedry Misjologii. Od 1 września 2013 r. do 30 września 2016 r. był dyrektorem Instytutu Dialogu Kultury i Religii. Obecnie pełni funkcje prodziekana Wydziału Teologicznego UKSW. Ponadto jest członkiem Komitetu Episkopatu Polski ds. Dialogu z Religiami Pozachrześcijańskimi. Od 2012 r. jest członkiem zarządu Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego.

Od antropologii fizycznej do antropologii używek, s. 8). Podtytuł monografii „Szkice z badań ostatnich” wskazuje na aktualność zawartych w niej badań antropologów-afrykanistów, stanowiąc „dość reprezentatywny przegląd aktualnych zainteresowań polskich antropologów afrykanistycznych, a zarazem zapowiadających przyszłe autorskie monografie, dając możliwość na bieżąco wglądu do stanu studiów w ramach poruszanych tu tematów” (s. 8).

Pierwszy – cytowany już powyżej – rozdział autorstwa Macieja Ząbka stanowi zarazem wprowadzenie do całości monografii. Jest to obszerne, kompetentne zaprezentowanie treści całego tomu.

Drugi rozdział, *Afrykanie w przedkolumbijskim Meksyku i Peru*, napisany został przez zmarłego niedawno Karola Piaseckiego. W tym studium autor podkreśla, że Afrykanie bywali w Ameryce już przed Kolumbem. Nie zgadza się też z tezą o braku głębszego, wewnętrznego zróżnicowania gatunku *homo sapiens* (tj. jego podziału na odmiany, czyli tzw. rasy).

Trzeci tekst autorstwa Jacka Pawlika pt. *Wspomnienie niewolnictwa w tożsamości współczesnego Beninu* mówi m.in. o uwikłaniu w niewolniczą przeszłość niektórych miejscowych grup etnicznych żyjących we współczesnym Beninie, co przekłada się m.in. na charakterystyczny brak zaufania między mieszkańcami południa i północy tego kraju. Wspomnienie niewolnictwa pojawia się w dyskursie politycznym Beninu także współcześnie, wiążąc się z próbą zaangażowania diaspory afroamerykańskiej w rozwój kraju i ożywienie turystyki kulturowej.

Czwarty rozdział, autorstwa Ryszarda Vorbricha, *Diriyanke – wzór „prawdziwe” afrykańskiego piękna versus signares, disquettes i jongoma. Intersubiektywność wzorów kulturowych społeczeństwa Senegal*, koncentruje się na kobiecych strojach i kanonie kobiecego piękna w Saint-Louis w Senegal. Jest to studium przypadku, oparte na badaniach terenowych autora w tym kraju. Autor analizuje i porównuje cztery modele piękna Senegalek: *diriyanké, signares, disquettes i jongoma*.

Piąty tekst autorstwa Anny Niedźwiedz pt. *Chrześcijański „dress code” i katolicka moda w Ghanie* mówi także o trendach i wzorach w afrykańskich ubiorach, wychodząc od badań własnych w jednej z parafii katolickich w Ghanie. Autorka dotyka problemu postrzegania przez Afrykanów „nagości”, odmiennego od postrzegania europejskiego. Publikacja jest rzetelna i jednocześnie niepozbawiona refleksji osobistych.

Szósty artykuł ponownie nawiązuje do kobiecej mody, tym razem w północnej Afryce. Anna Barska skupia się w nim na zjawisku

zasłony kobiecej z Tunezji (*Fenomen zasłony w Tunezji. Safsari versus hidža*). Autorka prezentuje istotę, funkcje i znaczenia zasłony tradycyjnej – *safsari/sefsari* i zasłony muzułmańskiej – *hidżabu*, noszonych przez kobiety w Tunezji w XX i XXI w. Przedstawia ona okresy ich akceptacji i stopniowego zaniechania.

Siódmy rozdział, autorstwa Marcina Brockiego, zatytułowany *Oddolne systemy pomocy społecznej we współczesnym Zimbabwe*, opisuje systemy wzajemnej pomocy, takie jak instytucję wspólnego, rezerwowego spichlerza, organizację wsparcia w przypadku śmierci lub ciężkiej choroby, wspólnego oszczędzania i wzajemnego się kredytowania czy też pracy w ramach samopomocy sąsiedzkiej oraz transferów środków od emigrantów. Systemy te, stanowiące wyraz klanowej solidarności, sprawiają, jak podkreśla autor, iż społeczności lokalne w Afryce mogą obywać się bez pomocy ze strony państwa, często nieobecnej.

Kolejny tekst, autorstwa Marka Kulczyka, nosi tytuł *Czyj jest ten kawałek Sahelu? Prawo do dysponowania nieruchomościami w obliczu krytycznej zmiany*. Na podstawie własnych badań terenowych autor analizuje kodyfikacje prawne dotyczące rozporządzania nieruchomościami gruntowymi, wskazując przy tym na lokalną specyfikę praw do ziemi, opartą na władaniu czy prawie do użytkowania, a nie na jej własności indywidualnej. Ukazuje ona przy tym zachodzące obecnie w wielu państwach Afryki zmiany w prawie własności ziemi, ale też wskazuje na poważne problemy z tym związane.

Dziewiąty rozdział, będący autorstwem Wojciecha Trojana, nosi tytuł *Antropologia ładu finansowego Somalilandu* i omawia strukturę funkcjonującego już od ponad trzydziestu lat Somalilandu – państwa nieuznanego przez tzw. społeczność międzynarodową. Autor wskazuje na funkcjonowanie ekonomiczno-bankowe kraju, oparte na sile więzi klanowych. Podkreśla też, iż w społeczeństwie rodowo-plemiennym interes kolektywu zawsze ma pierwszeństwo przed interesem jednostki, a takie wartości jak *hawala* (zaufanie) czy honor pozostają podstawowe. Tekst ten z pewnością wymaga wstępnego przygotowania do jego lektury, ale jest niezwykle cenny z punktu widzenia metodyki i metodologii badań.

Kolejny rozdział, napisany przez Piotra Cichockiego, pt. *Od targowiska w Kumasi do rynku w Mzuzu. Etno-fikcyjne słuchowiska jako przykład etnografii współdzielonej* omawia metodologiczne uwarunkowania produkcji słuchowiska radiowego, *Other voices, other votes*. *Ethnographic radio play* wyprodukowanego przez autora wspólnie

z grupą nieprofesjonalnych malawijskich aktorów. Autor wykorzystuje w nim metodę etnofikcji uzmysławiając czytelnikowi, iż refleksyjność kulturowa nie jest zastrzeżona dla profesjonalnych badaczy.

Ciekawy, aczkolwiek nieco chaotyczny tekst Olgi Pawlik pt. *Prawo, polityka i praktyka – podstawy prawne legitymizacji medycyny tradycyjnej w Tanzanii* porusza z pewnością niezwykle ważne w tradycji afrykańskiej problem medycyny tradycyjnej oraz tradycyjnych uzdrowicieli (lekarzy). Ujęcie autorki jest interesujące, ale wątpliwości budzi kilkakrotne podawanie cytatów w języku angielskim bez ich tłumaczenia na język polski (np. seria definicji: *traditional medicine, traditional health practitioner, traditional medicine remedy* – s. 243). W tekście pojawiają się także inne angielskojęzyczne zdania, nietłumaczone i nawet nieomawiane w języku polskim. Autorka zakłada, że czytelnikiem jej tekstu może być tylko ktoś, kto zna język angielski. A chyba nie taki jest cel niniejszej publikacji.

W przedostatnim rozdziale *Między nowoczesnością, tradycją i zrównoważonym rozwojem – budowanie tożsamości turystycznej Iringi i regionu* Agata Kuza porusza problemy, którymi zajmujesz się antropologia turystyki. Autorka koncentruje się na badaniach tanzańskiego miasta Iringa, które dopiero buduje własną tożsamość turystyczną. Ukazuje relacje panujące na tym terenie między miejscowymi dostawcami usług i dóbr turystycznych a turystami, do których te usługi i dobra są skierowane.

Ostatni rozdział, zamykający cały tom, jest autorstwa Macieja Ząbka i nosi tytuł *Khat. Lubrykant społeczny Rogu Afryki*. Autor i redaktor tomu zarazem opisuje w nim społeczne znaczenie tej lokalnej używki (*kath*) we wschodnim Rogu Afryki. Zwraca on szczególną uwagę na znaczenia tego środka, głównie społeczne, integrujące, ale mówi także o jego kontekstach psychologicznych, ekonomicznych i politycznych.

Recenzowany zbiór tekstów stanowi cenne opracowanie i przyczynek do naszej wiedzy o kulturach Afryki. Tom ten – jak i inne o podobnym charakterze – pokazuje też zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Cechuje go także dobry warsztat naukowy i źródłowość. Z pewnością będzie on przydatny wielu studentom, doktorantom, a także naukowcom zajmujących się szeroko pojętą afrykanistyką.